

1

Βασικές έννοιες της κοινωνικοοικονομικής σκέψης: Οικονομία, κοινωνικοοικονομικά συστήματα, παγκόσμιο σύστημα και ιστορική εξέλιξη

Κατάστημα μέσα στο Μεγάλο Παζάρι της Κωνσταντινούπολης

Η επιστήμη μπορεί να περιγραφεί σαν η τέχνη της συστηματικής υπεραπλούστευσης.

Karl Popper, 1902-1994, Αγγλοαυστριακός φιλόσοφος

Επιστήμη είναι η γνώση των επιπτώσεων και των εξαρτήσεων ενός δεδομένου από ένα άλλο.

Thomas Hobbes, 1588-1679, Άγγλος φιλόσοφος

1.1

Η ρίζα της οικονομίας
σελ. 38

1.2

Από την οικονομία στο κοινωνικοοικονομικό σύστημα
σελ. 45

1.3

Η διαπλοκή των διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών συστημάτων, η δόμηση και η εξέλιξη του παγκόσμιου...
σελ. 63

1.4

Τι είναι, τελικώς, η κοινωνικοοικονομική σκέψη και επιστήμη;
σελ. 72

1.5

Η οικονομική ιστορία και η ανάπτυξη της οικονομικής σκέψης και επιστήμης
σελ. 83

Σε αυτό το εισαγωγικό κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τις βασικές έννοιες που αφορούν την οικονομία και το κοινωνικοοικονομικό σύστημα που αυτή δημιουργεί και αναπαράγει: Έννοιες και διαστάσεις που θα μας συνοδεύσουν στο ξεδίπλωμα των επόμενων κεφαλαίων και οι οποίες αποτελούν, ας πούμε, το βασικό «χρωματολόγιο» του μεγάλου «ζωγραφικού πίνακα» της συνεξέλιξης της οικονομικής σκέψης και ιστορίας που θα μας απασχολήσει σε αυτό το βιβλίο.

Αν ρωτήσετε έναν απλό άνθρωπο «τι είναι η οικονομία;» το πιθανότερο είναι να σας απαντήσει, ενδεικτικά, πως οικονομία είναι τα χρήματα, τα μαγαζιά που ψωνίζουμε προϊόντα, οι τράπεζες που καταθέτουμε τις αποταμιεύσεις μας, οι πιστωτικές μας κάρτες, τα εργοστάσια που εργαζόμαστε και τα χρηματιστήριά μας. Όλα τα παραπάνω είναι, φυσικά, κομμάτια και συστατικά μιας σύγχρονης οικονομίας, αλλά δεν είναι οι αναγκαίοι και οι επαρκείς όροι για την ύπαρξη της ίδιας της οικονομίας ως διαχρονικής και υπεραιώνιας κατάστασης πραγμάτων. Όλα τα προηγούμενα είναι χρήσιμοι *θεσμοί και μηχανισμοί της οικονομίας* μας, φυσικά, αλλά οικονομία υπήρξε πολύ πριν την ιστορική ανάδυση όλων αυτών των επιμέρους τρόπων και «εργαλείων» της συλλογικής οικονομικής δράσης μας και, κατά τα φαινόμενα, θα συνεχίζει να υπάρχει ακόμα κι αν αυτοί οι τρόποι και οι «μηχανισμοί» τροποποιηθούν –περισσότερο ή λιγότερο– και αντικατασταθούν από άλλους, πιθανώς πιο αποτελεσματικούς, στο μέλλον της ανθρωπότητας. Η ρίζα της οικονομίας ως αναγκαίας και ανυπέρβλητης κοινωνικής πραγματικότητας βρίσκεται βαθύτερα.

Η οικονομία ως θεμελιώδη κινητήρα της έχει τις ανάγκες των ανθρώπων, όπως αυτές σχηματοποιούνται στα πλαίσια των διαφόρων κοινωνικών διαμορφώσεων που αυτοί δημιουργούν, αναπαράγουν, μετεξελίσσουν και διατηρούν.

1.1 Η ρίζα της οικονομίας

Πίσω απ' όλα –και πρώτα απ' όλα– στη δημιουργία της σύγχρονης οικονομίας μας –αλλά και σε κάθε μορφή οικονομίας, διαχρονικά– βρίσκονται οι ανάγκες μας. Οι ανάγκες, λοιπόν, που είναι τα *δυσάρεστα αισθήματα* της έλ-

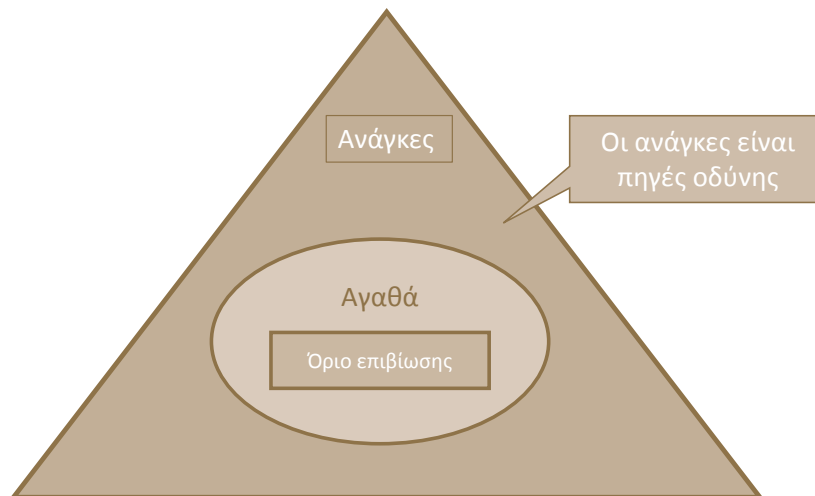
λειψης, κάθε είδους, που όλοι νιώθουμε, είναι ο βαθύτερος κινητήρας κάθε οικονομίας. Οι ανάγκες μας οι οποίες ούτε αυτόματα καλύπτονται, ούτε και πλήρως, ποτέ και πουθενά, σε καμία μορφή κοινωνικής συμβίωσης μέσα στην ιστορία, τουλάχιστον έως σήμερα. Και ο μόνος τρόπος για να αποφύγουμε αυτά τα δυσάρεστα αισθήματα (για την ακρίβεια να τα μετριάσουμε προσωρινά) είναι να αποκτήσουμε και να χρησιμοποιήσουμε τα αγαθά, τα μέσα εκείνα που καλύπτουν και ανακουφίζουν αυτές τις ανάγκες μας. Αλλιώς, η οδύνη των ακάλυπτων αναγκών μας συνεχίζει να υφίσταται και να μας ταλαιπωρεί.

1. Η ανάγκη είναι ένα δυσάρεστο αίσθημα και προκαλεί στον άνθρωπο διαρκή πίεση για την εξάλειψή του.
2. Ουσιαστικά, η οικονομία ως πρώτο λογικά αναγκαίο όρο ύπαρξής της έχει τις ανάγκες των ανθρώπων, όπως αυτές σχηματοποιούνται στα πλαίσια των διάφορων κοινωνικών διαμορφώσεών τους.
3. Σε έναν «παραμυθένιο κόσμο» όπου οι άνθρωποι δεν θα είχαν ανάγκες - ακριβέστερα, οι «υπεράνθρωποι»-, δεν θα υπήρχε και οικονομία.

ΕΙΚΟΝΑ 1.1: Όλα ξεκινούν από την ανάγκη

Δυστυχώς, όλοι μας και σε όλες τις εποχές της ανθρωπότητας, γεννηθήκαμε και ζούμε σε αυτό τον δύσκολο κόσμο όπου οι διαθέσιμοι πόροι και τα αγαθά, για καθέναν μας αλλά και για την κοινωνία μας ως σύνολο, ποτέ δεν φτάνουν για να υπερκαλύψουν τις ανάγκες μας. Ζούμε λοιπόν με το *διαρκές άλγος της έλλειψης*. Με αγώνα καλύπτουμε, από τα βάθη της ιστορίας μας, κατ' αρχάς τις βασικές ανάγκες, προσπαθούμε να καλύπτουμε πρώτα το *όριο επιβίωσής* μας δηλαδή, ειδάλλως και η ίδια η ύπαρξή μας τίθεται εν αμφιβόλω ανά πάσα στιγμή (Samuelson & Samuelson, 1980). Και, φυσικά, όλες οι ανάγκες μας που μένουν ακάλυπτες αποτελούν διαρκείς πηγές οδύνης. Δεν μπορούμε να τις αγνοήσουμε, δυστυχώς.

ΕΙΚΟΝΑ 1.2: Ανάγκες, αγαθά και όριο επιβίωσης

Αυτή είναι, τελικώς, η διαρκής βάση του *κόσμου της στενότητας* στον οποίο όλοι μας καλούμαστε να ζήσουμε, αυτό είναι το θεμέλιο του οικονομικού κόσμου μας και εδώ, τελικώς, ριζώνει η οικονομία μας και τα προβλήματά της σε όλες τις εποχές της ανθρώπινης ιστορίας. Σε αυτές, λοιπόν, τις συνθήκες της εκ φύσεως *δι-αρκούς έλλειψης*, και στα πλαίσια όλων των εποχών ύπαρξης του κόσμου μας, κάθε ατομικός ή κοινωνικός οργανισμός προσπαθεί να επιβιώσει και να αναπτυχθεί με κόπο και προσπάθεια, πάντα προσαρμοζόμενος μέσα σε ένα διαρκώς πειστικό και συχνά οδυνηρά ευμετάβλητο και απειλητικό εξωτερικό περιβάλλον (Raiklin & Bülent, 1996). Και έτσι κάθε ατομική και κοινωνική οντότητα έρχεται, αναγκαστικά, συνεχώς αντιμετώπιση με τη βασική και ακατάλυτη αρχή της *οικονομικής στενότητας*. Στην πραγματικότητα *τίποτα δεν είναι άφθονο* στη ζωή μας και στον κόσμο μας, με μόνη εξαίρεση, ίσως, την ανθρώπινη ανοησία, αν ακολουθήσουμε σε αυτό τη σχετική θρυλούμενη άποψη του Albert Einstein.¹

Γεννηθήκαμε και ζούμε, λοιπόν, όλοι μας κι από πάντα, μέσα σε έναν κόσμο περιορισμένων πόρων και αγαθών και η έλλειψη είναι αυτή που γεννά και αναπαράγει στον πυρήνα της την οικονομία μας. Στη στενότητα, λοιπόν, στην έλλειψη και στην ανεπάρκεια βρίσκεται η πραγματική ρίζα του οικονομικού κόσμου μας, σε όλες του τις εκφάνσεις – και από εκεί πηγάζουν, τελικώς, όλα τα προβλήματα στον κόσμο της κοινωνικής συμβίωσής μας. Στην πηγή της προαιωνίας διάστασης μεταξύ του *θέλω* και του *μπορώ*, στη διαρκή απόσταση που χωρίζει τον χώρο των αναγκών μας από αυτόν που περιλαμβάνει τα μέσα για την ικανοποίησή τους – τα αγαθά κάθε είδους, δηλαδή – τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, βρίσκεται η πρωταρχική κινητήριος δύναμη όλων των οικονομιών και όλων των κοινωνιών του πλανήτη, διαχρονικά.

Στενότητα είναι η κατάσταση κατά την οποία οι διαθέσιμοι πόροι και τα αγαθά δεν επαρκούν για να καλύψουν όλες τις ανάγκες μας.

Τα πραγματικά *θεμέλια της Οικονομίας* δεν βρίσκονται, λοιπόν, όπως πολλοί νομίζουν, στις συναλλαγές, στις αγορές, στο χρήμα, στις επιχειρήσεις, στις μετοχές ή στις τράπεζες. Όλα αυτά είναι απλώς παράγωγοι θεσμοί, μηχανισμοί και μεθοδεύσεις που ανέπτυξε ο άνθρωπος μέσα στην εξέλιξη της κοινωνίας του προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την προαιωνία σύγκρουση και βία που προέρχεται από την ίδια τη *διαρκή έλλειψη*, σε όλα τα επίπεδα της ζωής του (Heyne et al., 2014).

1. Ο Albert Einstein (1879-1955) ήταν, ως γνωστόν, νομπελίστας φυσικός γερμανοεβραϊκής καταγωγής. Σε αυτόν αποδίδεται η φράση: «Δύο πράγματα είναι άπειρα: το σύμπαν και η ανθρώπινη βλακεία, αν και για το σύμπαν δεν είμαι σίγουρος». Αλλά απ' ό,τι φαίνεται αυτό δεν είναι απολύτως βέβαιο. Το 1940 εκδόθηκε το βιβλίο με τον τίτλο *Ego, Hunger, and Aggression: A Revision of Freud's Theory and Method* του Frederick S. Perls. Στο κεφάλαιο με τίτλο «Hunger Instinct» αναφέρει: «Επιπλέον αυτή η ανυπόμονη άπληστη στάση είναι υπεύθυνη περισσότερο από οτιδήποτε άλλο για την υπερβολική ηλιθιότητα που θα βρείτε στον κόσμο. Ακριβώς όπως οι άνθρωποι δεν έχουν την υπομονή να μασήσουν την αληθινή τροφή τους, έτσι δεν παίρνουν αρκετό χρόνο για να μασήσουν την πνευματική τροφή τους. Όπως στη σύγχρονη εποχή προωθούν το βιαστικό (γρήγορο) φαγητό σε μεγάλη κλίμακα, δεν αποτελεί έκπληξη αν μάθουν πως ένας μεγάλος φυσικός είπε: Δύο πράγματα είναι άπειρα απ' όσο γνωρίζουμε – το σύμπαν και η ανθρώπινη βλακεία». Παρότι ο Perls στο πρώτο του βιβλίο δεν αναφέρει τον Einstein (απλώς κάνει λόγο για κάποιον αστρονόμο το 1969 στο βιβλίο του με τίτλο *Gestalt Therapy Verbatim*), το αποδίδει καθαρά στον Einstein, κάνοντας το παραπάνω απόσπασμα πολύ πιο απλό: «Όπως ο Einstein κάποτε μου είπε: "Δύο πράγματα είναι άπειρα: το σύμπαν και η ανθρώπινη βλακεία"». Ο γράφων, έτσι ή αλλιώς, συμφωνεί πλήρως με το νόημα της φράσης.

Στο βάθος όλων των οικονομικών δυνάμεων και δομών, τελικώς, η ανάγκη κάθε είδους και εμβέλειας είναι το βασικό και κινητήριο δυσάρεστο συναίσθημα, το οποίο προκαλεί στον άνθρωπο μια *συνεχή και αναπόφευκτη πίεση* για την εξάλειψή του. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει αν δεν καλύψει, έστω στο ελάχιστο τις ανάγκες του. Και μονάχα σε έναν «παραμυθένιο κόσμο» όπου οι άνθρωποι δεν θα είχαν ανάγκες –αν ήταν υπεράνθρωποι, δηλαδή– θα απαλειφόταν αυτός ο πρωταρχικός κινητήρας της οικονομίας. Αλλά κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει σήμερα όπως και ποτέ δεν συνέβαινε. Άρα, πάντοτε έπρεπε –και πρέπει– να βρει ο άνθρωπος, μόνος του και μαζί με τους κοινωνικούς συντρόφους του, τον τρόπο να καλύψει αυτές τις ανάγκες του. Και από εδώ ξεκινούν όλα: Και τα δεινά αλλά και οι επιτεύξεις της ανθρωπότητας, σε κάθε πλευρά και επίπεδό της.

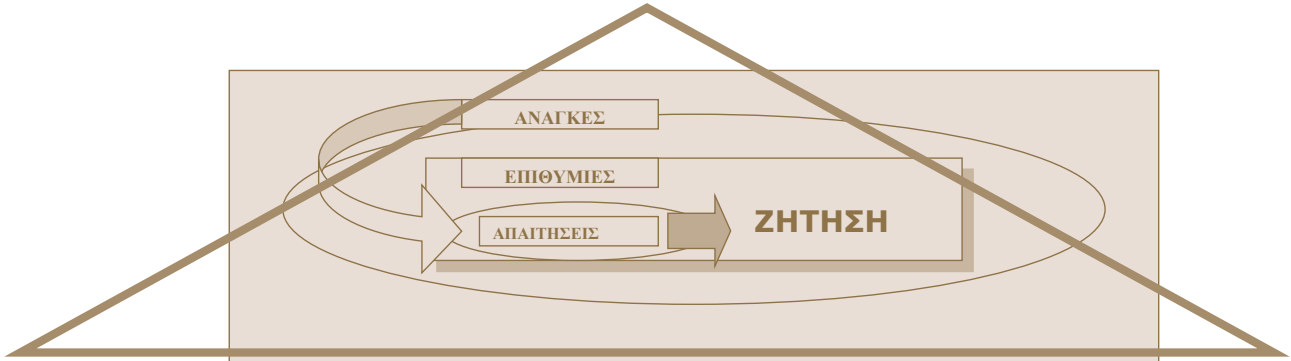
1.1.1 Η δόμηση των αναγκών μας και η οικονομία

Πίσω απ' όλα, στην πρωταρχική σύσταση και στη λειτουργία της οικονομίας μας βρίσκονται λοιπόν οι ανάγκες των ανθρώπων, οι οποίες μετασχηματίζονται σε επιθυμίες για να αποκρυσταλλωθούν, τελικώς, σε απαιτήσεις που σε μια οικονομία που διαθέτει τον *θεσμό της αγοράς* δομούν τη ζήτηση για κάποια προϊόντα.

Η διάκριση μεταξύ των τριών εννοιών είναι χρήσιμη:

- *Ανθρώπινη ανάγκη* είναι μία κατάσταση *αισθητής έλλειψης* κάποιας βασικής ικανοποίησης.
- *Επιθυμίες* είναι οι *πόθοι για συγκεκριμένα μέσα ικανοποίησης* αυτών των αισθημάτων έλλειψης.
- *Απαιτήσεις* είναι οι επιθυμίες για συγκεκριμένα προϊόντα οι οποίες υποστηρίζονται, συγχρόνως, από *μια ικανότητα* των επιθυμούντων να τα αποκτήσουν.

Άρα: Οι ανάγκες μετεξελίσσονται σε επιθυμίες, εφόσον υπάρχουν οι δυνατότητες να καλυφθούν, και σε αυτή την κατεύθυνση μονάχα καταλήγουν σε απαιτήσεις, οι οποίες ορίζουν τη δομή της *ζήτησης*, σε μια οικονομία που διαθέτει αγορά.

ΕΙΚΟΝΑ 1.3: Ανάγκες, επιθυμίες και απαιτήσεις

Βέβαια, όπως και κάθε άλλο πράγμα στη ζωή μας, έτσι και οι ανάγκες μας δεν είναι στατικές και αμετάβλητες (Kotler, 1997). Αντίθετα, όπως έχει επί μακρόν παρατηρηθεί, οι ανθρώπινες ανάγκες μετασχηματίζονται, αυξάνονται και πολλαπλασιάζονται, διευρύνεται η ποικιλία τους, διαφοροποιούνται και περιπλέκονται μέσα στον χρόνο και στα πλαίσια της *συνολικής μεταβολής του τρόπου ζωής* και των συγκεκριμένων *καταναλωτικών πρότυπων* που διαμορφώνονται εξελικτικά στο εσωτερικό κάθε κοινωνίας (Isherwood & Douglas, 1996). Και, βέβαια, αυτές οι ανάγκες φτάνουν κάποιες φορές σε ένα *σημείο κορεσμού* το οποίο όμως δεν παύει να είναι μεμονωμένο και συνήθως προσωρινό.

Καθένας ορίζει, φυσικά, κατά κάποιον τρόπο, «αυτόνομα» τις ανάγκες του και τις βλέπει να μεταλλάσσονται με το πέρασμα του ατομικού του χρόνου. Αλλά η συνολική δομή και η δυναμική τους παραμένει πάντοτε υποκείμενη στη συνολική δυναμική εξέλιξης του περιέχοντος *κοινωνικοοικονομικού συστήματος* μέσα στο οποίο καθένας μας ζει (Bardis, 1974). Σε μεγάλο βαθμό, αυτό που ορίζει ο άνθρωπος κάθε εποχής ως ανάγκη του συμπροσδιορίζεται από αυτό που και οι γύρω του αντιλαμβάνονται (ή δεν αντιλαμβάνονται) ως ανάγκη. Και, υπ' αυτή την έννοια, ο προσδιορισμός των ανθρωπίνων αναγκών μπορούμε να πούμε πως έχει έναν *μεικτό και αδιάρετο ατομικό* και, συγχρόνως, *κοινωνικό* εξελικτικό χαρακτήρα (Mansvelt, 2005).

Οι ανάγκες μετασχηματίζονται στα πλαίσια της συνολικής μεταβολής του τρόπου ζωής και των συγκεκριμένων καταναλωτικών προτύπων μιας κοινωνίας: η δομή και η δυναμική τους παραμένει, πάντοτε, υποκείμενη στη συνολική δυναμική εξέλιξης του περιέχοντος κοινωνικοοικονομικού συστήματος.

ΕΙΚΟΝΑ 1.4: Οι ανάγκες δεν είναι στατικές, είναι απεριόριστες και σε συνεχή εξέλιξη

Μέσα από την εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών, αυτό το κυνήγι των αναγκών μας δείχνει μάλιστα χωρίς τέρμα, οι ανάγκες μας φαίνεται πως διαρκώς αυξάνονται και οξύνονται όσο προχωράει ο πολιτισμός μας κι αυτό επιδεινώνει, αναπόφευκτα, τη βία του συνολικού «παιχνιδιού της οικονομίας» μέσα στους αιώνες. Προκαλεί μάλιστα εντύπωση πως, σε αναπτυγμένες κοινωνίες όπως η δική μας, όπου συχνά η υψηλή οικονομική και κοινωνική θέση ενός ατόμου συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την κατοχή πάρα πολλών αγαθών, το δυσάρεστο αίσθημα της έλλειψης γίνεται συχνά ακόμα περισσότερο έντονο ειδικά στους πλουσιότερους. Δεν είναι τελικώς ο πλούτος που μειώνει το αίσθημα της «στέρησης» μόνος του, αλλά πάντοτε σε σχέση με τον ορισμό των προσωπικών αναγκών του καθενός: Δεν έχει να κάνει μόνον με πόσα έχεις, αλλά με πόσα αισθάνεσαι πως χρειάζεσαι για να ζήσεις καλά.

1.1.2 Ο αγώνας για την κάλυψη των αναγκών μας

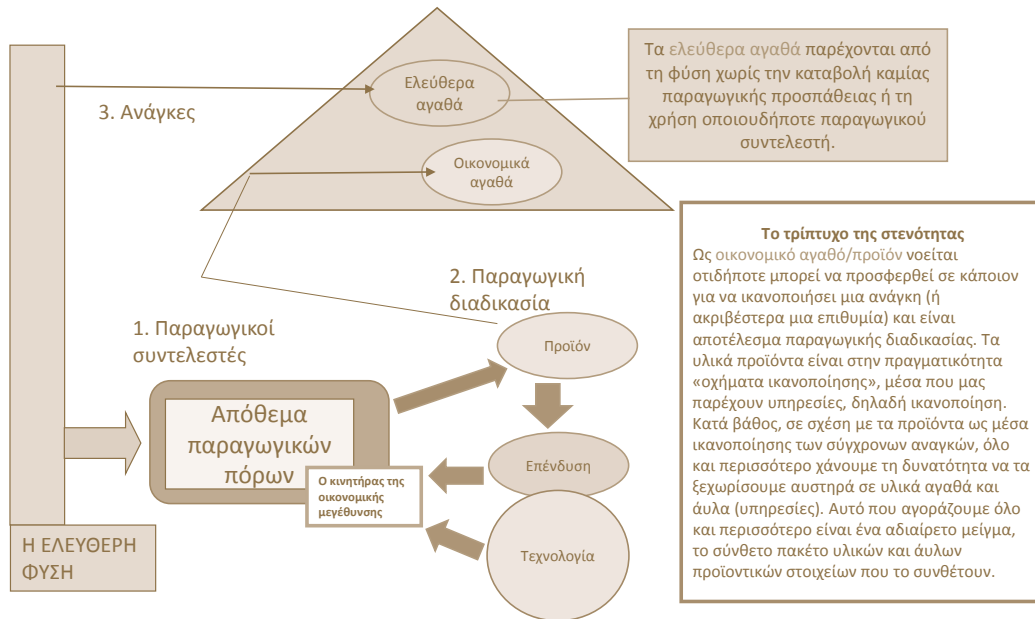
Ο άνθρωπος δεν έζησε, λοιπόν, σε καμιά εποχή, σε κανέναν πολιτισμό και σε καμιά μορφή κοινωνικής συγκρότησης, μέσα σε έναν παράδεισο αφθονίας όπου τα διαθέσιμα αγαθά υπερκάλυπταν τις ατομικές και κοινωνικές του ανάγκες, όσο και να προσπαθούν να μας πείσουν για το αντίθετο ορισμένες ανιστορικές και εν πολλοίς αφελείς αφηγήσεις. Αντίθετα, πάντοτε «πολλά» θέλουμε ως άνθρωποι και ως κοινωνίες, ενώ «λίγα» υπάρχουν στη διάθεση μας. Στην πραγματικότητα, μονάχα σε έναν κόσμο αφθονίας θα απαλλασσόμασταν από την οδύνη των αναγκών μας και, κατ' επέκταση, από τη συνεπαγόμενη βία και σύγκρουση –σε όλα τα επίπεδα– που εμποτίζει και χαρακτηρίζει κάθε οικονομία. Ποτέ, όμως, καμιά ανάγκη μας δεν έβρισκε και δεν βρίσκει αυτόματη ικανοποίηση, δεν εξατμίζεται δια μαγείας, δεν παύει να μας ταλαιπωρεί από μόνη της. Τελικώς, η αφθονία των αγαθών –η ύπαρξη ενός «κέρατος της αφθονίας», το οποίο θα ξεχείλιζε χωρίς κανέναν κόπο από αγαθά, φρούτα, άνθη και καρπούς– που θα

ΕΙΚΟΝΑ 1.5: Αλληγορική απεικόνιση της ρωμαϊκής θεότητας της αφθονίας Αμπουντάντια (Abundantia, αγγλ. abundance) με ένα Κέρας της Αμαλθείας, από τον Ρούμπενς (περ. 1630)

επέτρεπε ένα ξεπέραςμα του οικονομικού προβλήματος του ανθρώπου (άρα και της οικονομίας ως ατομικού και συλλογικού αντικειμένου), παραμένει μία ουτοπία ως τις μέρες μας – τουλάχιστον.

Οι ανάγκες μας μπορούν να καλυφθούν μονάχα από αγαθά. Και αυτά τα διακρίνουμε συνήθως σε δύο είδη: Τα ελεύθερα και τα οικονομικά αγαθά.

ΕΙΚΟΝΑ 1.6: Οι ανάγκες και τα αγαθά

Τα ελεύθερα αγαθά είναι τα αγαθά που μπορούμε να έχουμε στη διάθεσή μας χωρίς καμία προϋπόθεση, χωρίς κανένα εμπόδιο, χωρίς ουδεμία προσπάθεια και δαπάνη.

Τα ελεύθερα αγαθά, δεν είναι εκείνα τα οποία τα έχουμε στη διάθεσή μας χωρίς να τα πληρώνουμε άμεσα –για παράδειγμα, τα δημόσια ή τα κοινά αγαθά–, αλλά εκείνα δηλαδή που θα μπορούσαμε να τα έχουμε στη διάθεσή μας χωρίς την καταβολή οποιασδήποτε παραγωγικής προσπάθειας και χωρίς την ανάλωση κάποιων εκ των περιορισμένων πάντοτε πόρων μας.² Ακόμα και οι πιο απλές απολαύσεις,

όπως ένας περίπατος στη λιακάδα, προϋποθέτουν αγαθά όπως η τροφή και η ασφάλεια τα οποία «δεν πέφτουν από τον ουρανό» (Steedman, 1989). Τα ελεύθερα αγαθά, λοιπόν, ποτέ δεν μας άρκεσαν για να ζήσουμε, σε καμία ανθρώπινη κοινωνία, σε καμία ιστορική ή προϊστορική εποχή –όσο κι αν προσπαθούν να μας πείσουν για το αντίθετο ορισμένοι «ρομαντικοί» με την επίκληση της ελεύθερης από οικονομικούς περιορισμούς ζωής του ευγενούς αγρίου,³ ακόμα και σήμερα. Τα ελεύθερα αγαθά δεν επαρκούν –ούτε ποτέ επαρκούσαν, πλην της μυθικής «εποχής του Παραδείσου»– για την κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών (Wagner-Tsukamoto, 2014).

Θα μπορούσε μάλιστα κάποιος να πει –κάπως χαριτολογώντας– πως και η βιβλική «Εκπτώση από τον Παράδεισο» και η ίδια η τιμωρία του Θεού προς τους πρωτόπλαστους κατά την ιουδαιοχριστιανική παράδοση ήταν η στέρηση της αφθονίας των ελεύθερων αγαθών, πράγμα που προδιέγραψε έκτοτε, άλλωστε, και τη γέννηση δυο βασικών τομέων του ανθρώπινου ενδιαφέροντος. Κατά την «τιμωρία» του Θεού, η Εύα θα γεννάει

2. Ακόμα και ένα απλό αγαθό όπως το νερό είναι ελεύθερο αν το πίνουμε από ένα ελεύθερο πηγάδι στον περίπατό μας, αλλά το ίδιο νερό είναι οικονομικό αγαθό, όπως θα δούμε στη συνέχεια, αν το συλλέγουμε χρησιμοποιώντας την εργασία μας, αξιοποιώντας και φθειρόντας τον εξοπλισμό μας για να καλύψουμε τις εβδομαδιαίες ανάγκες ύδρευσης για την αγροικία μας.

3. Η έννοια του «ευγενούς αγρίου» διαδόθηκε τον 18ο αιώνα από Ευρωπαίους φιλοσόφους και συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένου του Ζαν-Ζακ Ρουσσώ (Rousseau 1755), όπως θα εξετάσουμε και στην συνέχεια. Ο όρος «ευγενής άγριος» αναφέρεται στην ιδέα ότι οι άνθρωποι στην αρχική φάση της κοινωνίας τους ζουν σε μια φυσική κατάσταση ειρήνης και αφθονίας, είναι εγγενώς καλοί και ενάρτεροι, σε αντίθεση με την κακία που προκαλείται από τις διεφθαρμένες επιρροές που τους επιβάλλει η σύγχρονη κοινωνία. Ο Ρουσσώ έγραψε εκτενώς για την έννοια του ευγενούς αγρίου στο έργο του *Συζήτηση για την προέλευση και τη βάση της ανισότητας μεταξύ των ανθρώπων* (Discourse on the Origin and Basis of Inequality Among Men). Συνολικά, η έννοια του ευγενούς αγρίου έχει επικριθεί για το γεγονός ότι ρομαντικοποιεί τους πρωτόγονους λαούς και την κοινωνικοοικονομική τους ζωή και παραβλέπει την πολυπλοκότητα αλλά και τη βιαιότητα των πολιτισμών και των ιστοριών τους. Και, φυσικά, πολλοί σύγχρονοι μελετητές υποστηρίζουν αντίθετα ότι είναι σημαντικό να αναγνωρίζεται η ποικιλομορφία και η πολυπλοκότητα των διαφορετικών πολιτισμών και κοινωνιών, αντί να τις υποβιβάζουμε σε απλοϊκές, εξιδανικευμένες έννοιες.